

Zadnjo razpravo *Problem literarnega zgodovinarstva na Slovenskem* je napisal Igor Grdina. V teoretično zelo razgibanem in v vrednostnih presojah zelo neprizanesljivem prispevku avtor razpravlja o (ne)priposednosti dosedanega zgodovinarstva ter o njegovi povezanosti z literarnim zgodovinarstvom.

Vse razprave v novi reviji *Zgodovina za vse* na široko odpirajo vrata tematskim poljem, ki jih je zgodovinska stroka pri nas, razen redkih izjem, odpravila na rob nepomembnosti, anonimnosti in nezgodovinskosti. Obravnavane teme delajo zgodovino dostopnejšo precej širšemu krogu bralcev, poleg tega pa skozi usode, značajske poteze ljudi in način njihovega življenja-čustvovanja opozarjajo, da ljudje živijo svoj vsakdan, daleč od tistega, ki s svojo slišnostjo prepričuje o političnem diktatu zgodovini. Ljudje, ki sicer vsrkavajo, odklanjajo (ali) in ustrezno prirejajo raven političnega prerivanja sebi in svojemu okolju, imajo vendarle svoj čas, svoj tek življenja, znotraj hierarhično in vsakršno (ne)urejene družbe. Prav ta osebni vsakdanji utrip pa kaže na realnejšo pozicijo človeka v zgodovini. Prispevki, ki so napisani mestoma tudi zelo duhovito, odkrivajo osebno zgodovino – zgodovino posameznika, njegovo ranljivost, krhkost, pa grobost, razvade in navade okolja in sloja, kateremu pripadajo. Hkrati spoznavamo družbeno determiniranost, ki opozarja, da se miselnost posameznika ali določene sloja spreminja v zgodovini počasneje kot politična in tehnološka hotenja.

Po dolgem času lahko beremo zgodbe iz zgodovine, ki niso duhamorne, ki nimajo nikakršnega posebnega nacionalnega in politično brambovskega poslanstva, ampak enostavno priznavajo življenje, pa četudi govore o pravilni uporabi vilice in noža, o ubojih ali smrdljivih stanovanjih. Revije zato ne pripočam zgolj v uživaško branje, ampak tudi v premislek o zgodovini in pogledu nanjo.

Vasko Simoniti

Oto Luthar, *Med kronologijo in fikcijo*. Strategija historičnega mišljenja. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1993. 212 strani.

Da zgodovina ni veda kot so druge, smo že večkrat slišali. Tokrat nas je k temu razmišljanju še enkrat »zintrigiral«*»* Oto Luthar s svojim sintetičnim delom *Med kronologijo in fikcijo*. Hermetičnost naslova nam pomagata razvozlati tako podnaslov, ki govori o *Strategijah historičnega mišljenja*, kot predgovor Rudija Rizmana, ki se je pomudil pri vprašanjih, ki da ostajajo brez odgovora zaradi »nespremenljivega samorazumevanja stroke«. Oto Luthar, ki je že prej kazal določena nagnjenja do takih in podobnih tem (npr. disertacija z naslovom *Interpretacija tokov sodobnega zgodovinarstva*, ter uredništvo zbornika *Vsi Tuki-didovi možje*), nas v predgovoru zapeljuje z rdečo nitjo, ki se bo vlekla čez cel traktat. To nit je avtor razpel pri zasledovanju zagovornikov ukinjanja zgodovine kot zgodbe ter pristaži zamisli, da bi to vedu na novo zgradili. V tem smislu se torej Luthar spušča v meandre filozofije zgodovine v prepričanju, da se na marginah zgodovinske znanosti razvija tudi teorija zgodovine.

Študijo je avtor razdelil na več poglavij in podpoglavij, kjer razvija svoj pogled in svoje znanje o zgodovini zgodovinarstva, ki smo ga sicer študenti ljubljanske zgodovine že poslušali v interpretaciji Boga Grafenauerja, na nek nov, drugačen način. Oto Luthar nas torej s tem delom popelje v svet zgodovinarstva 19. in 20. stoletja z maksimo, razložiti nam »kdo je kdo«*»* v evropskem zgodovinarstvu. Knjiga, razdeljena na 5 poglavij, nas zasuje z bogastvom oz. pravo eksplozivno podatkov, teorij, imen avtorjev, ideologij in različnih tez. Čeprav je kompleksno razgrajevanje evropskih tokov zgodovinarstva bistveni del knjige, se nam vseeno zazdi, da je avtor uporabil prva štiri poglavja le kot predigro k petemu z naslovom *Samorefleksija slovenskega zgodovinarstva*. Ne da bi kakorkoli zmanjšali vrednost dolgega pohoda Ota Lutharja čez evropsko zgodovinarstvo od Vicoja do Croceja (nekaj teh strani je res enkratnih, pa od francoske »annalovske«*»* tradicije do nemške »Sozialgeschichte«*»* in navsezadnje do anglosaksonske »Social history«, se nam ob pozornem in ponovnem prebiranju *Samorefleksije*, torej zadnjega poglavja vseeno dozdeva, da je šlo avtorju pri omenjeni knjigi najbrž res za slovenski obračun. Čeprav se ob podrobnem prebiranju čez knjigo oz. čez evropsko filozofsko misel o zgodovini, vseskozi zavedamo pomembnosti avtorjeve teoretske pripravljenosti, ki jo Luthar suvereno obvlada v velikem stilu, nam citat iz predgovora Rudija Rizmana izpričuje, da gre mogoče pri celi knjigi res le za »kritično oceno dosežkov in manjkov slovenskega zgodovinarstva . . . , kar naj bi bil izziv zgodovinski vеди na Slovenskem . . . «*»* Na to misel nas navaja že prvo poglavje, ki je sicer kot vsa ostala bogato opremljeno z opombami, citati in sezname literature. Tu se je avtor med drugim ustavil ob slovenski dilemi: ali dogodkovna zgodovina ali pa teoretični razmislek. V loku razmišljanja, ali je slovenska zgodovina res preveč evropocentrična, je Luthar omenil vrsto slovenskih zgodovinarjev, ki jim še vedno gre za krepitev dogodkovne zgodovine in senca njihove izbire nas spremlja skozi ves tekst.

Brskanje po slovenski historični skrinji je posledično povezano z evropskimi razsežnostmi historiografije. Lutharjeva komparativna študija o umeščenosti našega zgodovinarstva v evropske razsežnosti je to, kar knjigo bogati in nas sili k branju tega teoretičnega dela. Kot oris so tam povzeta že Linhartova stališča, delo obeh Kosov, razmišljanja Gestrina in Zwitterja, ki nas označujejo kot del evropske misli teorije zgodovinarstva. Po teh velikih imenih naj bi bili le še Bogo Grafenauer, Walter Lukan in Janez Šumrada. V potrditev svojih tez je Oto Luthar v tem zadnjem poglavju, ki govori o *Samorefleksiji slovenskega zgodovinarstva*, vzel kot dokazno gradivo nekaj polemik iz preteklih desetletij, ki so se umeščale v kontekst obračunavanja med pravovernimi marksisti in t.z. meščanskimi odkloni. V izredno dramatičnih sekvencah se pred našimi očmi spet vrstijo galerija brezkompromisnih mož, kot npr. D. Kermauner, F. Klopčič, B. Ziherl, ki so t.z. ljubljanski zgodovinski šoli očitali marsikaj, marsikdaj na robu znanstvenega in posledično tudi političnega linča. Luthar je v svojem delu v stilu strukturalistov izredno

natančen in nam odkriva plast za plastjo te freske družbenega trenutka v socialistični Jugoslaviji, kjer so zgodovinarji igrali pomembno vlogo družbenega katalizatorja.

V ta kontekst je avtor umestil tudi vlogo in lik Boga Grafenauerja in mu posvetil nekaj zanimivih strani, ki kažejo na kompleksnost zgodovinskega dogajanja pri nas. Avtor je obnovil polemiko s 23. zborovanja slovenskih zgodovinarjev v Tolminu (1986), kjer so nekateri obravnavali nekaj revizijskih tez, ki jih je kasneje na dokaj površen način spet obnovil V. Simoniti v evfemizmu, da je bilo vse slovensko zgodovino pisje po letu 1945 en sam prispevek k apologiji enoumja. Ob vehementnem Grafenauerjevem odgovoru je Luthar dodal še Vodopivčev tipkopisni *Poskus opredelitve razvoja slovenskega zgodovino-pisja*, ki v »12 točkah razloži stopnjo metodološke ozaveščenosti slovenskih zgodovincev«. Vstop Petra Vodopivca v diskurz o slovenskem zgodovino-pisju je za Lutharja dober znak zrelosti stroke in koherentnosti do lastne preteklosti. Prav to koherentnost in navezanost na visok etični nivo svojih učiteljev je Vodopivec dokazal že v nekaterih iluminiranih straneh Nove revije, ki jih sicer Luthar ne upošteva, ki so pa vsem dovolj znane, da lahko rečemo, da je tudi zgodovina v slovenski pomladi odigrala svojo vlogo. V takratnih zaostrenih družbenopolitičnih razmerah je prav Vodopivec, ob mnogih, ki so se opredelili dosti kasneje s spreminjanjem naslovov lastnih raziskav iz apologije v kritiko sistema, prav dobro zastopal samega sebe, pa tudi teorijo in prakso zgodovino-pisja. Te druge, ki so dosti let kasneje v navalu transformizma pomenili »ponoven poskus homogenizacije v prepisovanju preteklega«, je Luthar definiral kot strokovnjake, katerih »skupni predznak je igranje strahu pred restavracijo komunizma«.

Oto Luthar je s tem pregledom na 212 straneh opravil pomembno nalogo pri poznanju razvoja teorije (filozofije) zgodovine pri nas in v Evropi. Dokaj zahteven tekst je zapolnil manjke, ki smo jih po izidu »revidirane Grafenauerjeve skripte, potrebne za študij uvoda v študij zgodovine«, občutili prav vsi. In v tem smislu temu delu izrekamo dobrodoščico na sceni slovenskega prispevka k poznanju teorije zgodovine.

Boris M. Gombač

Norbert Ohler, *Sterben und Tod im Mittelalter*. München, Zürich : Artemis, 1990. 320 strani.

Gotovo je odnos do smrti eno temeljnih dejstev, ki so oblikovali in določali človeški rod od začetkov pa vse do današnjih dni. Smrt bližnjega, prijatelja, znanca je bila vedno vir retoričnih vprašanj: kdo smo, čemu smo, zakaj smo. V redkokaterem obdobju pa je bila smrt tako pogosta, kakor v srednjem veku; saj je zaradi pogostih lakot, vojn in epidemij spremljala človeka od malih nog naprej, dokler ni sam pribežal v njeno naročje. Smrt in odnos do nje ni povsem neznana tema zgodovinskih raziskav. Novi vek je na primer obširno obdelal Philip Ariès. Norbert Ohler, docent na univerzi v Freiburgu, pa je raziskal srednjeveške občutke do smrti in zajemal iz širokega spektra različnih pisnih virov. V svoje delo pa je vključil tudi interpretacije slikovnega materiala, pri čemer pa je (kakor sam opozarja) potrebno biti pazljiv pred označeno razlago simbolike te vrste virov.

Ohler skuša najprej na kratko prikazati najpogostejše vzroke za smrt v srednjem veku. Najlepše so po njegovem mnenju naštet v liturgičnem vzkliku A peste, fame, bello, libera nos, Domine (Kuge, lakote in vojne, reši nas, o Gospod). Pod latinskim izrazom za kugo so srednjeveški avtorji razumeli vse vrste nalezljivih bolezni: kolero, gripo, gobavost, mumps . . . Drugi pomemben vzrok je bila lakota. Poleg slabe izkoriščenosti zemlje opozarja avtor še na kolebanje mikroklimne (sprememba povprečne temperature za 1° C spremeni čas vegetacije za 2–3 tedne!). Težave z lakoto so kolikor toliko uspešno reševali le v pokrajinah ob rekah in morjih, saj so lahko le tja dovažali hrano iz neogroženih pokrajin, ne da bi se ta prej pokvarila. Tretji najpomembnejši vzrok so bile vojne, v katerih pa niso ljudje umirali toliko zaradi samih spopadov, kot zaradi opustošenja, ki ga je povzročila nasprotna vojska.

Drugo poglavje je posvečeno človekovemu prizadevanju za boguščno smrt. Zaradi stalne nevarnosti, da nenadoma umre, je skušal srednjeveški človek biti nanjo vedno pripravljen. Največjo bojazen je predstavljala hitra, nepričakovana smrt, brez spovedi in sprejetih poslednjih zakramentov. V molitvah so se pogosto obračali na svetega Krištofa, ki je bil varuh pred nenadno smrtjo, v skupinah pa so ob slovesu zmolili še očenaš za naslednjega izmed njih, ki ga bo ugrabila smrt. V bratovščinah in cehih so obstajale številne molitvene zveze, ki so svoje priprošnje za »lepo« smrt naslavljale preko Marije in svetnikov na Boga. Vojsčaki in fevdalci, ki so bili zaposleni s »pomembnejšimi« stvarmi, so za molitve plačevali menihom in samostanom. Pogosto so fevdalci obdarovali samostan za izprositev milosti od Boga, za srečno vrnitev s poti in iz vojske, za zdrav porod in moške potomce, za pridobitev novih zveznikov . . . Z obdarovanjem so skušali tudi preprečiti svojo pozabo med ljudmi. Darovali so zato, da bi bili po smrti omenjeni pri cerkvenih obredih, premožnejši so ustanavljali šole, samostane, ki so imeli, med drugim dolžnost, da se jih spominjajo v molitvah. V Kremsmünstru je na primer vsako leto 11. decembra obred, v katerem se spominjajo ustanovitelja samostana Tasila III. V upanju na prizanesljivejšo sodbo so se dali mnogi pokopati v samostanih in cerkvah, ki so jih sami ustanovili. Ohler navaja (citira Liermannovo delo *Stiftungsrecht*) kot pogost pojav, da so Božjega Sina šteli za enega enakopravnih dedičev, z njegovim delom zapuščine pa je seveda razpolagala cerkev. Svoj položaj pred Bogom so skušali fevdalci popraviti tudi z obdarovanjem revežev, saj je prevladovalo mnenje, da velja pri Bogu molitev reveža več kot pa molitev premožnega.

O občutkih, ki so prevevali človeka, ko je na vratu čutil hladen dih smrti, je po Ohlerjevem mnenju težko soditi. V opisovanje srednjeveških pisarjev so se pogosto vrivali svetopisemski citati, ki zamegljujejo dejanske občutke udeležencev dogodka, brez dvoma pa je bila smrt ljudi po Ohlerjevem prepri-